

Sąd Najwyższy
Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw
Publicznych

4/2017

BIULETYN
SĄDU NAJWYŻSZEGO
Izba Pracy Ubezpieczeń Społecznych
i Spraw Publicznych

REDAKCJA
Eliza Maniewska

WSPÓŁPRACA
Daniel Eryk Lach, Michał Raczkowski, Ewa Przedwojska

SEKRETARZ REDAKCJI
Hanna Elba
tel. 22 530 83 28

WYDAWCA:
Sąd Najwyższy
00-951 Warszawa, Plac Krasińskich 2/4/6
www.sn.pl

Spis treści

I. UCHWAŁY

Renta rodzinna – błędna decyzja – nabycie prawa (III UZP 1/17).....4

II. PRZEGLĄD ORZECZNICTWA IZBY

Tezy bieżących orzeczeń (Ewa Przedwojska).....4

III. OPRACOWANIA I ANALIZY

dr hab. Krzysztof Ślebzak

Renta rodzinna – błędna decyzja – nabycie prawa

(Notatka do sprawy III UZP1/17)..... 11

I. UCHWAŁY

Renta rodzinna – błędna decyzja – nabycie prawa

Uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 26 kwietnia 2017 r. (III UZP 1/17)

Uprawniony członek rodziny nabywa prawo do renty rodzinnej po osobie, która w chwili śmierci, pomimo niespełniania warunków, miała ustalone prawo do emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy na skutek błędu organu rentowego (art. 65 ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z funduszu Ubezpieczeń Społecznych, jednolity tekst: Dz. U. z 2016 r., poz. 887 ze zm.).

J. Iwulski, B. Bieniek, B. Cudowski, B. Gudowska, Z. Korzeniowski, J. Kuźniar, P. Prusinowski

Sąd Najwyższy podjął uchwałę po rozpoznaniu zagadnienia prawnego przekazanego wnioskiem przez Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego z 16 stycznia 2017 r. (BSAIII-4110-7/16):

Czy na podstawie art. 65 ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 887 ze zm.) dopuszczalne jest nabycie prawa do renty rodzinnej po osobie, która – nie spełniając warunków ustawowych – pobierała wskutek błędnej decyzji ZUS świadczenie emerytalne lub rentowe?

II. PRZEGLĄD ORZECZNICTWA IZBY

Ewa Przedwojska

Sprawy z zakresu prawa pracy

Dyskryminacja

Wyrok SN z dnia 28 marca 2017 r., II PK 19/16

Sędzia spraw. Z. Myszka

Odmowa przyznania premii regulaminowej pracownikowi, który terminowo wykonał regulaminowe zadania premiowe, w sposób kwalifikowany narusza zasadę prawa do jednakowego wynagrodzenia za jednakową pracę lub za pracę o jednakowej wartości (art. 18^{3c} i art. 78 k.p.) w razie przyznania spornych premii pracownikom zatrudnionym

na takich samych stanowiskach pracy, którzy w wyznaczonych im terminach nie wypełnili takich samych lub analogicznych przesłanek nabycia premii.

Podróż służbowa

Wyrok SN z dnia 28 marca 2017 r., II PK 28/16
Sędzia spraw. Z. Myszka

Do czasu nowego kompleksowego uregulowania należności za noclegi kierowców w kabinach samochodów transportu międzynarodowego, bądź ustawowego określenia weryfikowalnych warunków zapewnienia kierowcy "bezpłatnego noclegu", który potencjalnie nie wymagałby żadnej rekompensaty od pracodawcy, sądy pracy - w przypadkach braku adekwatnych regulacji układowych, regulaminowych lub umownych - mogą ustalać, wartościować i weryfikować uciążliwości oraz niedogodności odbywania noclegów w kabinach samochodów ciężarowych i zasądzać z tego tytułu odpowiednie rekompensaty z uwzględnieniem dyspozycji art. 322 k.p.c., równoważąc w taki sposób konkretne "kabinowe" i sanitarne uciążliwości nocowania pracownika z korzyściami pracodawcy, nad którego pojazdem i ładunkiem kierowca sprawuje niewątpliwie rodzaj "nocnej pieczy".

Urlop macierzyński

Wyrok SN z dnia 28 marca 2017 r., II PK 20/16
Sędzia spraw. Z. Korzeniowski

Pracownik ojciec wychowujący dziecko przed 2 stycznia 2016 r. (zmianą art. 180 par. 5 k.p.) miał prawo do części urlopu macierzyńskiego (dodatkowego urlopu macierzyńskiego i urlopu rodzicielskiego), nawet gdy prawo matki do zasiłku macierzyńskiego wynikało z ubezpieczenia chorobowego w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą.

Zasada uprzywilejowania pracownika

Wyrok SN z dnia 16 marca 2017 r., I PK 110/16
Sędzia spraw. M. Procek

Strony umowy o pracę nie mogą, bez naruszenia, określonej w art. 18 § 1 i 2 k.p., zasady uprzywilejowania pracownika, zawierać porozumienia, na mocy którego pracownik zostanie pozbawiony- przysługującej mu na podstawie porozumień zakładowego układu zbiorowego pracy- odprawy emerytalnej, przewyższającej wysokość odprawy, uregulowanej w art. 92¹ k.p.

Nauczyciel wynagrodzenie

Wyrok SN z dnia 2 marca 2017 r., I PK 102/16
Sędzia spraw. M. Procek

Nauczyciel akademicki zatrudniony na czas nieokreślony, który przez część roku akademickiego wykonuje obowiązki naukowe i organizacyjne, uzyska prawo do wynagrodzenia za ten okres, w sytuacji, gdy przewidziane dla niego pensum dydaktyczne, przypadają na okres po ustaniu zatrudnienia.

Nauczyciel - przejście zakładu pracy na nowego pracodawcę

Wyrok SN z dnia 2 marca 2017 r., I PK 102/16
Sędzia spraw. M. Procek

Podstawę prawną przejścia nauczyciela zatrudnionego na podstawie mianowania do szkoły przejmującej zadania jego dotychczasowego pracodawcy stanowi art. 23¹ k.p., a nie art. 18 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela (jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 1379 ze zm.).

Rozwiązanie stosunku pracy bez wypowiedzenia

Wyrok SN z dnia 28 marca 2017 r., II PK 18/16
Sędzia spraw. B. Cudowski

Anonimowa forma krytyki pracodawcy nie może przesądzać o rażącym przekroczeniu jej granic i naruszeniu podstawowego obowiązku w postaci dbania o dobre imię pracodawcy oraz zasad współżycia społecznego.

Rozwiązanie stosunku pracy za wypowiedzeniem

Wyrok SN z dnia 14 marca 2017 r., III PK 84/16
Sędzia spraw. J. Strusińska-Żukowska

Niezdolność do pracy z powodu choroby jest przyczyną usprawiedliwionej nieobecności pracownika w pracy w rozumieniu art. 41 k.p. także wtedy, gdy przypada na dzień wolny wynikający z rozkładu czasu pracy.

Wyrok SN z dnia 28 lutego 2017 r., II PK 385/15
Sędzia spraw. J. Kuźniar

1.O ile przyczyna wypowiedzenia opartego na art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 13 marca 2003 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn niedotyczących pracowników (Dz. U. Nr 90, poz. 844 ze zm.) musi faktycznie być przyczyną niedotyczącą pracowników, a zatem zazwyczaj musi to być przyczyna

ekonomiczna lub inna tkwiąca jednak po stronie pracodawcy, o tyle nie można uznać, że również kryteria doboru konkretnych pracowników do zwolnienia muszą być całkowicie oderwane od pracowników, a w szczególności, że kryterium tym nie może być ocena pracy poszczególnych pracowników zajmujących stanowiska wytypowane do likwidacji.

2. Pracodawca ma swobodę w wyborze i ustalaniu kryteriów doboru pracowników do zwolnienia, ważne jednak, aby kryteria te były obiektywne, sprawiedliwe, niedyskryminujące i identyczne dla pracowników zajmujących stanowiska objęte zwolnieniami.

Sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych

Działalność gospodarcza - ubezpieczenie społeczne

Wyrok SN z dnia 25 stycznia 2017 r., II UK 621/15
Sędzia spraw. B. Bieniek

Okazjonalny najem lokalu mieszkalnego nie stanowi przejawu prowadzenia działalności gospodarczej w myśl art. 2 ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej w związku z art. 6 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych.

Objęcie ubezpieczeniem społecznym

Wyrok SN z dnia 11 sierpnia 2016 r., II UK 316/15
Sędzia spraw. M. Pacuda

Fakt powstania relacji publicznoprawnej wynikającej z wyznaczenia ubezpieczonego na członka komisji przeprowadzającej egzamin kwalifikacyjny przez Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki na podstawie art. 54 ust. 3 pkt 1 ustawy z dnia 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne (tekst jednolity: Dz.U. z 2012 r. poz. 1059 ze zm.) oraz § 12 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 28 kwietnia 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad stwierdzania posiadania kwalifikacji przez osoby zajmujące się eksploatacją urządzeń, instalacji i sieci (Dz.U. Nr 89, poz. 828 ze zm.), nie oznacza, że przepisy te kreują odrębny typ umowy, niemieszczący się w kategorii kodeksowej umowy zlecenia. Domena władztwa publicznego wyrażająca się w decyzji o powołaniu na członka komisji egzaminacyjnej nie rozstrzyga o podstawie jego ubezpieczeń społecznych, nie stanowiąc jej przedmiotu. Podstawę taką stanowi z jednej strony powołanie na członka komisji z drugiej zaś umowa, którą z nim zawiera stowarzyszenie naukowo-techniczne, przy którym działa komisja kwalifikacyjna.

Renta socjalna

Wyrok SN z dnia 2 lutego 2016 r., II UK 229/16
Sędzia spraw. M. Wrębiakowska-Marzec

W aspekcie art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 982 ze zm.) w związku z art. 12 ust. 2 i art. 13 ust. 4 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 887 ze zm.), dla rozstrzygnięcia o prawie do renty socjalnej istotna jest ocena, czy z uwagi na występujące schorzenia dana osoba jest z medycznego punktu widzenia całkowicie niezdolna do wykonywania jakiegokolwiek zatrudnienia w normalnych (typowych) warunkach pracy.

Odpowiedzialność osoby trzeciej za składki

Wyrok SN z dnia 19 stycznia 2017 r., II UK 605/15
Sędzia spraw. B. Gudowska

Ogłoszenie upadłości spółki z o.o. jako niewypłacalnego płatnika składek na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne połączone z jej likwidacją, nie ma wpływu na naliczanie odsetek za zwłokę w odniesieniu do osoby trzeciej odpowiadającej za zaległość składkową na podstawie art. 107 § 2 pkt 2 w związku z art. 116 ust. 1 i art. 107 § 3 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa, (jednolity tekst: DZ.U. z 2015 r., poz. 613) w związku z art. 31 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: DZ.U. 2015 poz. 748).

Emerytura

Wyrok SN z dnia 25 stycznia 2017 r., II UK 613/15
Sędzia spraw. H. Kiryło

Z możliwości obliczenia wysokości emerytury na podstawie art. 55 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS (j.t. Dz. U. z 2016 r., poz. 887) nie mogą skorzystać ubezpieczeni urodzeni przed dniem 1 stycznia 1949 r., także kontynuujący ubezpieczenie emerytalne po osiągnięciu przewidzianego w art. 27 ustawy powszechnego wieku emerytalnego, którym przyznane zostały emerytury po osiągnięciu tegoż wieku emerytalnego przed końcem 2008 r. w wysokościach obliczonych według dotychczasowych zasad.

Emerytura wcześniejsza

Wyrok SN z dnia 25 stycznia 2017 r., III UK 83/16
Sędzia spraw. Z. Korzeniowski

Kontrola jakości produkcji i usług z działu XIV, poz. 24, wykaz A do rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze różni się rodzajowo i funkcjonalnie od pracy laboranta chemicznego.

Renta inwalidzka

Wyrok SN z dnia 22 lutego 2017 r., III UK 82/16
Sędzia spraw. Z. Myszka

Do okresu ostatniego dziesięciolecia przed zgłoszeniem wniosku o rentę lub przed dniem powstania niezdolności do pracy nie wlicza się jedynie zbiegających się w tym przedziale czasowym okresów pobierania renty z tytułu niezdolności do pracy, renty szkoleniowej lub renty rodzinnej(art. 58 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach), które nie pomniejszają okresu tego dziesięciolecia, ale go wstecznie wydłużają o „zbiegające się” okresy pobierania wymienionych rent w badanym dziesięcioleciu.

Sprawy różne

Skarga kasacyjna - wartość przedmiotu zaskarżenia

Wyrok SN z dnia 19 stycznia 2017 r., I PK 48/16
Sędzia spraw. J. Iwulski

Sprawa z odwołania od oceny okresowej członka korpusu służby cywilnej jest sprawą o charakterze niemajątkowym.

Zawieszenie postępowania cywilnego

Wyrok SN z dnia 8 lutego 2017 r., I PK 79/16
Sędzia spraw. J. Iwulski

Sąd ma obowiązek podjąć przewidziane prawem działania w razie uzyskania informacji o obligatoryjnej przesłance zawieszenia postępowania z urzędu (art. 174 k.p.c.) niezależnie od źródła ich uzyskania.

Zdolność sądowa i procesowa

Wyrok SN z dnia 6 lipca 2016 r., II UZ 20/16
Sędzia spraw B. Gudowska

W stosunkach wynikających z umów cywilnoprawnych zawieranych przez gminę, urząd miasta, mający status pracodawcy na podstawie ustawy z dnia 21 listopada 2008 r. o pracownikach samorządowych (jednolity tekst: Dz.U. z 2014 r., poz. 1202 ze

zm.), nie jest płatnikiem składek i nie może być stroną postępowania odwoławczego (art. 4 ust. 2 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych i art. 379 pkt 2 k.p.c.).

Sędzia

Wyrok SN z dnia 27 lipca 2016 r., III KRS 57/15
Sędzia spraw D. Miąsik

Użyte w art. 4 ust. 1 ustawy o zmianie p.u.s.p. sformułowanie „sędzia wydziału zamiejscowego” obejmuje w swej treści sędziów tych sądów rejonowych, które zostały zniesione na mocy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 października 2012 r. w sprawie zniesienia niektórych sądów rejonowych (Dz.U. z 2012 r., poz. 1121), a następnie „reaktywowane” na podstawie rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 listopada 2014 r. w sprawie utworzenia niektórych sądów rejonowych (Dz.U. z 2014 r., poz. 1683).

Apelacja

Wyrok SN z dnia 26 stycznia 2017 r., III PK 58/16
Sędzia spraw. M. Procek

Jeżeli apelację wniósł powód od tej części wyroku, w której powództwo zostało oddalone, to sąd drugiej instancji - z uwagi na zakaz *reformationis in peius* - nie może ani zmienić, ani uchylić wyroku w części niezaskarżonej przez stronę przeciwną.

Zawisłość sporu

Wyrok SN z dnia 14 marca 2017 r., III PK 79/16
Sędzia spraw. J. Frańczak

Stan zawisłości sporu w zakresie objętym rozszerzonym powództwem powstaje z chwilą doręczenia pozwanemu - za pośrednictwem sądu - pisma powoda rozszerzającego powództwo (art. 193 § 2¹ i §3 k.p.c. w związku z art. 192 k.p.c.).

Termin procesowy

Wyrok SN z dnia 18 listopada 2016 r., I UZ 32/16
Sędzia spraw. K. Gonera

Nagła i niemożliwa do przewidzenia niedyspozycja zdrowotna (np. ostra infekcja), uniemożliwiająca pełnomocnikowi procesowemu strony, dokonanie czynności procesowej w ostatnich dniach terminu do jej dokonania, usprawiedliwia przywrócenie terminu na podstawie art. 168 § 1 k.p.c.

III. OPRACOWANIA I ANALIZY

dr hab. Krzysztof Ślebzak

Renta rodzinna – błędna decyzja – nabycie prawa (Notatka do sprawy III UZP 1/17)

A. Zagadnienie prawne

1. Działając na podstawie art. 60 § 1 ustawy z 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. z 2016 r., poz. 1254 ze zm.) Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego wniósł – w wyniku istnienia rozbieżności w orzecznictwie Sądu Najwyższego – o rozstrzygnięcie następującego zagadnienia prawnego:
„Czy na podstawie art. 65 ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (j.t. Dz. U. z 2016 r., poz. 887 ze zm.) dopuszczalne jest nabycie prawa do renty rodzinnej po osobie, która – nie spełniając warunków ustawowych – pobierała wskutek błędnej decyzji ZUS – świadczenie emerytalne lub rentowe?”
2. Przedmiotowe zagadnienie prawne wyłoniło się w wyniku istnienia rozbieżności w orzecznictwie Sądu Najwyższego. O ile w wyroku z 28 lutego 2001 r. (II UKN 248/00) Sąd Najwyższy stwierdził, że prawa do renty rodzinnej nie można nabyć po osobie, która – nie spełniając warunków ustawowych – uzyskała świadczenia w wyniku błędnej decyzji organu rentowego, o tyle w wyroku z 11 października 2016 r. (I UK 354/15) rozstrzygnięto, że warunek wynikający z art. 65 ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (j.t. Dz. U. z 2016 r., poz. 887 ze zm. – dalej jako ustawa emerytalna) jest spełniony także wówczas, gdy to świadczenie przyznane zostało błędną decyzją organu rentowego, która nie została wzruszona do dnia śmierci świadczeniobiorcy w trybie art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej.
3. W ocenie PPSN istota wskazanej rozbieżności sprowadzała się do interpretacji i ustalenia normatywnej art. 65 ust. 1 ustawy emerytalnej, a zwłaszcza sformułowania „osoby, która w chwili śmierci miała ustalone prawo do emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy”, a w szczególności, czy błędna decyzja organu rentowego ustalająca prawo do renty emerytury (renty) i w konsekwencji wypłata tego świadczenia (mimo niespełnienia ustawowych przesłanek jego nabycia) może uzasadniać nabycie prawa do renty rodzinnej po zmarłym świadczeniobiorcy.
4. Zgodnie z art. 65 ust. 1 ustawy emerytalnej, „renta rodzinna przysługuje uprawnionym członkom rodziny osoby, która w chwili śmierci miała ustalone prawo do emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy lub spełniała

warunki wymagane do uzyskania jednego z tych świadczeń”. W ocenie SN (w sprawie II UKN 248/00) cytowany przepis wyraża dwie przesłanki nabycia prawa do tego świadczenia. Pracownik musi mieć ustalone prawo do emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy lub spełniać warunki wymagane do uzyskania jednego z tych świadczeń. W ocenie SN w powoływanej sprawie nie są to jednak warunki alternatywne. Nie można ich bowiem rozumieć w ten sposób, że wystarczy, aby osoba, po której przysługuje świadczenie, miała ustalone prawo do renty bez względu na to, czy spełniała warunki wymagane do przyznania świadczenia. Jest wręcz przeciwnie. Nie istnieje możliwość nabycia prawa do renty rodzinnej po pracowniku, który w chwili śmierci nie spełniał warunków wymaganych do uzyskania emerytury lub renty inwalidzkiej. Ustalenie prawa do świadczeń w sytuacji, gdy nie zostały spełnione warunki przewidziane ustawą, nie prowadzi zatem do nabycia prawa do nich ani nie odpowiada nabyciu tego prawa z mocy art. 100 ust. 1 ustawy emerytalnej.

5. Całkowicie odmienne stanowisko zajął SN w sprawie I UK 354/15. W ocenie SN, nie można się było zgodzić z poglądem wyrażonym w sprawie II UKN 248/00, że przesłanki wskazane w art. 65 ust. 1 ustawy emerytalnej nie są alternatywne. Wskazuje na to wyraźnie użyty spójnik „lub”, który jest tzw. funktorem alternatywy nierozłącznej. Oznacza to, że prawo do renty rodzinnej przysługuje zarówno wtedy, gdy spełniony jest tylko pierwszy warunek (posiadanie w chwili śmierci ustalonego prawa do emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy), jak i wtedy, gdy spełniony jest tylko drugi warunek (spełnienie warunków do uzyskania jednego z tych świadczeń), jak również, gdy spełnione są oba te warunki jednocześnie. Już tylko na tej podstawie można stwierdzić, że z wykładni gramatycznej tego przepisu nie wynika, aby warunek posiadania ustalonego prawa do emerytury (renty z tytułu niezdolności do pracy) mógł być utożsamiony z warunkiem spełnienia przesłanek do tego świadczenia. Gdyby tak bowiem miało być, to za zbędne należałoby uznać wyróżnianie dwóch alternatywnych warunków. Wystarczyłoby wskazanie, że chodzi o osobę, która w chwili śmierci miała prawo do jednego z tych świadczeń, bo zakresem podmiotowym zostałyby objęte wszystkie osoby spełniające do nich warunki, zarówno potwierdzone, jak i niepotwierdzone decyzją organu rentowego (por. art. 100 ust. 1 ustawy emerytalnej).
6. Niezależnie od tego SN wskazał, że w jego orzecznictwie dominuje pogląd, według którego pojęcie ustalenia prawa do świadczeń jest używane w prawie ubezpieczeń społecznych w wielu różnych kontekstach, lecz zawsze odróżniane od pojęcia spełniania warunków do ich przyznania. Są to instytucje regulowane odrębnymi przepisami i mające różne znaczenie w obrocie prawnym. O istnieniu prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego stanowi art. 100 ust. 1 ustawy emerytalnej, w którym przesądza się o jego powstaniu z dniem spełnienia wszystkich warunków wymaganych do nabycia tego prawa. Natomiast ustalenie prawa do świadczeń wymaga deklaratywnej decyzji organu rentowego indywidualizującej to prawo, jeśli zostanie złożony przez osobę zainteresowaną stosowny wniosek. Wynika stąd, że istnienia

prawa do świadczeń, wiążącego się ze spełnieniem warunków nabycia tego prawa, nie można utożsamiać z ustaleniem prawa do świadczenia (*por. uchwałę siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 27 listopada 1989 r., III UZP 11/89, OSNCP 1990 nr 6, poz. 72 i wcześniejszą uchwałę z 10 sierpnia 1988 r., III UZP 22/88, OSNCP 1989 nr 12, poz. 194, a także wyrok Sądu Najwyższego z 12 kwietnia 2007 r., I UK 323/06, OSNP 2008 nr 9-10, poz. 145*).

7. Decyzje emerytalno – rentowe są deklaratoryjnymi aktami administracyjnymi. Celem wydania tych decyzji jest zadeklarowanie spełnienia warunków powstania prawa i jego nabycia *in abstracto*. Konkretyzacja uprawnień emerytalno – rentowych, wynikających z ustawy emerytalnej, wywołuje określony stopień związania organu rentowego i zainteresowanego wydaną decyzją. W czasie trwania konkretnej i wiążąco ustalonej sytuacji prawnej zainteresowanego, dopóki nie ulegnie ona *ex lege* zmianie albo nie zostanie wykazana wadliwość rozstrzygnięcia, nie jest dopuszczalna modyfikacja prawomocnej decyzji rentowej. Jak trafnie wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z 17 października 2006 r., II UK 67/06 (LEX nr 585797), późniejsze uchylenie błędnej decyzji organu rentowego, której ocena, w świetle art. 100 ust. 1 ustawy emerytalnej, nakazuje uznać, że uprawnienie nigdy nie zostało nabyte, wywołuje skutki prawne dopiero od daty uchylenia. Nie ma zatem podstaw do stwierdzenia, że przed tą datą ubezpieczony nie miał ustalonego prawa do świadczenia określonego tą decyzją. Realizacja świadczenia na podstawie błędnej decyzji (trwanie określonego stanu faktycznego), przy jednoczesnym braku możliwości jej weryfikacji, prowadzi więc do stwierdzenia, że osoba je pobierająca ma prawo do niego ustalone decyzją organu rentowego. Okoliczność, że decyzje organu rentowego mają charakter deklaratoryjny, nie oznacza zatem, wbrew stanowisku Sądu Najwyższego zajętem w wyroku w sprawie II UKN 248/00, że osoba pobierająca świadczenie na podstawie błędnej decyzji organu rentowego nie ma ustalonego do niego prawa. Wręcz przeciwnie, prawo to musi być uznane za ustalone aż do chwili, gdy decyzja ta zostanie wzruszona w trybie przewidzianym obowiązującymi przepisami.
8. Natomiast wadliwa decyzja przyznająca świadczenia emerytalno – rentowe może być wzruszona jedynie w trybie ponownego ustalenia prawa do świadczenia, o którym mowa w art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej. Oczywiście jest, że tego rodzaju czynności nie można dokonać w sytuacji, gdy osoba, której przyznano prawo do świadczenia, w ocenie organu rentowego, błędną decyzją, już nie żyje. W takim przypadku nie istnieje więc żadna możliwość weryfikacji nieprawidłowej decyzji. W szczególności nie jest to dopuszczalne w sprawie o rentę rodzinną uprawnionego członka rodziny osoby zmarłej. Obowiązujące przepisy nie przewidują bowiem takiego trybu weryfikowania uprawnień osoby zmarłej do świadczenia, które pobierała do dnia swojej śmierci. Po śmierci świadczeniobiorcy niedopuszczalne jest ponowne ustalanie prawa do pobieranego świadczenia, a zatem nie ma żadnych podstaw do uznania, że decyzja przyznająca prawo do tego świadczenia mogłaby być pozbawiona skutków prawnych, wyrażających się stwierdzeniem, że osoba zmarła miała w

chwili śmierci ustalone decyzją organu rentowego prawo do emerytury (renty z tytułu niezdolności do pracy). Inaczej rzecz ujmując, warunek wynikający z art. 65 ust. 1 ustawy emerytalnej polegający na posiadaniu ustalonego prawa do emerytury (renty z tytułu niezdolności do pracy) spełniony jest także wówczas, gdy to świadczenie przyznane zostało błędną decyzją organu rentowego, która nie została wzruszona do dnia śmierci świadczeniobiorcy w trybie art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej.

B. Analiza zagadnienia prawnego

1. Na wstępie, należy odnieść się do wyroku w sprawie II UKN 248/00, który został we wniosku PPSN powołany jako jedno z rozstrzygnięć uzasadniających rozbieżność w orzecznictwie SN. W jego uzasadnieniu SN przywołuje treść art. 65 ust. 1 ustawy emerytalnej, stwierdzając, że mowa w nim o „pracowniku, który w chwili śmierci miał ustalone prawo do emerytury lub renty rodzinnej albo spełniał warunki wymagane do uzyskania jednego z tych świadczeń”. Podkreślić trzeba, że w brzmieniu art. 65 ustawy emerytalnej nie było spójnika „albo” (był spójnik „lub”). Spójnik „albo” występował natomiast w treści art. 30 ustawy z 23 stycznia 1968 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym (Dz. U. Nr 3, poz. 6 ze zm.). Począwszy od wejścia w życie ustawy emerytalnej, jej art. 65 ust. 1 miał takie samo brzmienie i nie ulegał zmianie. Przedmiotowa pomyłka nie wpływa na konkluzje zawarte w uzasadnieniu sprawy II UKN 248/00. Z tego powodu przyjęto w niniejszej notatce, że mamy do czynienia z oczywistą omyłką. Dodatkowo należy również zauważyć, że w uchwale Sądu Najwyższego z 4 września 1978 r. (*II UZP 22/78, OSNCP 1979 z. 3, poz. 47*) powoływanej w sprawie II UKN 248/00 stan faktyczny był nieco inny, aniżeli w wyrokach leżących u podstaw wniosku PPSN. Chodziło bowiem o odpowiedź na pytanie, czy możliwe jest nabycie prawa do renty rodzinnej po osobie, która pobierała świadczenie przyznane w drodze wyjątku, a która nie spełniała przesłanek do nabycia prawa do emerytury lub renty (art. 116 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym z 1968 r.). W przedmiotowej uchwale, jak również w wyroku SN z 5 kwietnia 2001 r. (*II UKN 320/00, OSNAPiUS 2003, nr 2, poz. 45*), stwierdzono, że w takiej sytuacji renta rodzinna nie przysługuje. Wskazywana kwestia także nie wpływa na istotę problemu. Wspólne dla sprawy II UKN 248/00 a wyżej wskazanej uchwały SN z 1978 r. jest natomiast to, że ustalenie prawa do świadczeń w przypadku, w którym nie zostały spełnione warunki przewidziane ustawą, nie prowadzi do nabycia prawa ani nie odpowiada nabyciu tego prawa z mocy art. 100 ust. 1 ustawy emerytalnej. Wpływa to zarazem na brak możliwości nabycia prawa do renty rodzinnej. Jest to zresztą argumentacja, która nawiązuje do przesłanek nabycia prawa tego świadczenia, wynikających z językowego brzmienia art. 65 ust. 1 ustawy emerytalnej. Gdyby zastanowić się nad ujęciem tych przesłanek, to odnosząc się wyłącznie do normatywnej treści wyrażen „nabycie praw”, „ustalenie prawa” oraz „spełnienie przesłanek” można byłoby stwierdzić, że jedna z nich jest

zbędna. Skoro bowiem „spełnienie warunków wymaganych do uzyskania świadczenia” prowadzi do „nabycia prawa” w rozumieniu art. 100 ust. 1 ustawy emerytalnej (co w przypadku złożenia wniosku jest ustalane decyzją wydawaną przez ZUS o charakterze deklaratoryjnym), to w art. 65 ust. 1 ustawy emerytalnej wystarczyłoby unormować, że renta rodzinna przysługuje uprawnionym członkom rodziny „osoby, która w chwili śmierci spełniała warunki wymagane do uzyskania emerytury lub renty. W wyniku spełnienia określonych przesłanek uprawnienie nabywane jest bowiem *ex lege*, zatem zbyteczne jest w postępowaniu o rentę rodzinną, potwierdzenie tego faktu jeszcze wydaniem deklaratoryjnej decyzji. Tymczasem przesłance związanej z „ustaleniem prawa do świadczenia” nadaje się samodzielne znaczenie normatywne. Taką też perspektywę, jak również argumentację przyjął SN w sprawie I UK 354/15, odwołując się do orzecznictwa odróżniającego istnienie prawa do świadczeń (co wiąże się ze spełnieniem warunków nabycia tego prawa) od ustalenia prawa do świadczenia (por. uchwałę siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 27 listopada 1989 r., III UZP 11/89, OSNCP 1990 nr 6, poz. 72 i wcześniejszą uchwałę z 10 sierpnia 1988 r., III UZP 22/88, OSNCP 1989 nr 12, poz. 194, a także wyrok Sądu Najwyższego z 12 kwietnia 2007 r., I UK 323/06, OSNP 2008 nr 9-10, poz. 145). Przyczyn takiego stanu rzeczy poszukiwać można w charakterze prawa do renty rodzinnej. W przeciwieństwie do dotychczasowego orzecznictwa, jak i wypowiedzi doktryny, należy jednak spojrzeć na przedmiotowe uprawnienie (jak również na przesłanki jego nabycia) nie tyle z perspektywy osoby nabywającej do niej prawo, ale osoby, „po której prawo to jest nabywane”. Przede wszystkim stwierdzić trzeba rzecz oczywistą, a mianowicie że renta rodzinna objęta jest ubezpieczeniem rentowym. Źródłem finansowania jest składka na ten rodzaj ubezpieczenia. Obowiązkiem składkowym obciążeni są jednak, poza płatnikami, osoby podlegające temu ubezpieczeniu. W kontekście tytułów do ubezpieczenia społecznego chodzi o różnego rodzaju aktywnych zawodowo. Są to osoby, w przypadku których dochód z aktywności zawodowej podlegającej tytułowi ubezpieczeń społecznych jest powszechnym i głównym źródłem utrzymania. W sensie prawnym osoba podlegająca ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu (ubezpieczona) jest także żywicielem osób pozostających na jej utrzymaniu. Z tego powodu, dla tej kategorii osób prawodawca ustanowił przesłankę nabycia prawa do renty rodzinnej, która formułuje warunek, aby osoba zmarła „spełniała warunki wymagane do uzyskania jednego z tych świadczeń” (tj. emerytury lub renty). Konsekwencją tego jest przyjęcie w art. 65 ust. 2 ustawy emerytalnej fikcji prawnej, że osoba zmarła była całkowicie niezdolna do pracy (co zresztą odpowiada prawdzie – tak też *J. Jończyk, Prawo...*, s. 168). Perspektywę konieczności zabezpieczenia skutków śmierci żywiciela przyjął również prawodawca w przypadku emerytów i rencistów, mimo że nie muszą oni podlegać ubezpieczeniom społecznym i płacić składki. Ustanowił więc drugą przesłankę odnoszącą się do „osób, które miały ustalone prawo do emerytury lub renty”. Wynika z tego, że ubezpieczenie rentowe w zakresie, w jakim

dotyczy renty rodzinnej chroni zarówno osobę podlegającą ubezpieczeniu rentowemu z racji aktywności zawodowej stanowiącej tytuł do tego ubezpieczenia, jak i osoby, które ubezpieczeniu już nie podlegają, ale pobierają z ubezpieczenia społecznego emeryturę lub rentę. W sensie prawnym jest to regulacja spójna, jeśli uwzględnić legalną definicję emeryta (rencisty). Zgodnie bowiem z art. 4 pkt 1 i pkt 11 ustawy emerytalnej emerytem (rencistą) jest osoba mająca ustalone prawo do emerytury. Równie dobrze, art. 65 ust. 1 ustawy emerytalnej mogłoby mieć następujące brzmienie: „renta rodzinna przysługuje uprawnionym członkom rodziny osoby, która w chwili śmierci była emerytem lub rencistą”. Mając na względzie powyższe należałoby więc stwierdzić, że w art. 65 ust. 1 ustawy emerytalnej zostały wysłowione dwie niezależne od siebie przesłanki odnoszące się do dwóch kategorii podmiotów, których śmierć może prowadzić do nabycia prawa do renty rodzinnej. Analizowane przesłanki zdeterminowane są zatem zakresem podmiotowym.

2. W kontekście przyjętej przez prawodawcę konstrukcji prawnej, ryzyko śmierci żywiciela nie jest zatem ryzykiem osób pozostałych przy życiu, ale ryzykiem ubezpieczonego, emeryta lub rencisty polegającym „na niebezpieczeństwie odumarcia i pozostawienia bez środków utrzymania osób, wobec których żywiciel z tytułu prawnego (wyjątkowo także z tytułu społecznego, obyczajowego, moralnego) ma zobowiązanie o charakterze alimentacyjnym” (*J. Jończyk, Prawo zabezpieczenia społecznego, Kraków 2001, s. 16*). Ubezpieczenie rentowe w zakresie dotyczącym omawianej ochrony jest więc swoistą formą ubezpieczenia na rzecz osoby trzeciej, gdyż uprawniony do renty rodzinnej nie płaci żadnej składki, ani nie musi podlegać systemowi ubezpieczenia społecznego. Nie bez znaczenia jest oczywiście sama perspektywa członków rodziny żywiciela, ponieważ są oni żywotnie zainteresowani nabyciem prawa do świadczenia, tak aby nie być zdanymi wyłącznie na pomoc społeczną. To z kolei nawiązuje do funkcji renty rodzinnej, o czym w dalszej części notatki. Konstrukcja prawna sprowadza się jednak do swoistego przejścia alimentacji przez państwo wobec osób pozostałych przy życiu. Z tego powodu nabywają oni prawo z ubezpieczenia rentowego, w tym również „po osobach”, które miały ustalone prawo do emerytury lub renty.
3. Mając na względzie powyższe, należałoby więc stwierdzić, że przesłanka „spełnienia warunków do emerytury lub renty”, wymieniona w art. 65 ust. 1 ustawy emerytalnej (tj. spełnianie warunków do emerytury lub renty) nie wpływa na odpowiedź na pytanie sformułowane we wniosku PPSN, gdyż dotyczy ona innej kategorii osób, aniżeli wymienionych we wniosku. Treść wniosku koncentruje się bowiem wyłącznie na możliwości nabycia prawa do renty rodzinnej po emerycie lub renciście, któremu błędnie ustalono prawo do świadczenia. Przedmiotowe zagadnienie można analizować z różnych punktów widzenia.
4. W pierwszej kolejności odnieść się należy do argumentacji wskazującej na pochodny charakter prawa do renty rodzinnej, co może uzasadniać brak możliwości nabycia tego świadczenia w sytuacji, w której prawo do emerytury

lub renty w rozumieniu art. 100 ust. 1 ustawy emerytalnej nigdy nie powstało. Na taki charakter renty rodzinnej zwraca się uwagę dość powszechnie zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie sądowym. W piśmiennictwie „pochodność” renty rodzinnej rozumie się zazwyczaj w ten sposób, że jest to świadczenie, które przysługuje w miejsce świadczenia pobieranego przez zmarłego żywiciela rodziny, względnie przyznawanego w przypadku spełnienia warunków do uzyskania świadczeń emerytalno-rentowych (por. Ł. Prasolek, *Komentarz do art. 65, (w:) Emerytury i renty z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Emerytury pomostowe. Komentarz*, red. B. Gudowska, K. Ślebzak, Warszawa 2013, s. 506-507; I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, Warszawa 2009, s. 332-333; A. Wypych-Żywicka, *Renta rodzinna z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Zagadnienia materialnoprawne*, Gdańsk 2006, s. 204). Za pochodnym charakterem renty rodzinnej wypowiedział się również SN, przyjmując, że jest to świadczenie następcze, pochodzące od poprzednika prawnego (wyr. SN z 20 marca 1996 r., II UR 1/96, OSNAPiUS z 1996, Nr 19, poz. 290; z 20 stycznia 2000 r., II UKN 321/99, OSNAPiUS z 2001, Nr 11, poz. 389; z 24 stycznia 2001 r., II UKN 122/00, OSNAPiUS z 2002, Nr 18, poz. 440). Również w orzecznictwie sądów powszechnych „pochodność” renty rodzinnej rozumiana jest w podobny sposób. Przykładowo stwierdza się, że:

- a) renta rodzinna jest świadczeniem pochodnym, jaki przysługiwałby osobie zmarłej, dlatego też w pierwszej kolejności rozpoznaniu podlega spełnienie przesłanek przez osobę zmarłą (wyr. SA w Poznaniu z 4 sierpnia 2016 r., III AUa 2127/15, wyr. SA w Lublinie: z 2 marca 2016 r., III AUa 1011/15, z 22 grudnia 2015 r., III AUa 499/15; wyr. SA w Gdańsku z 20 lutego 2013 r., III AUa 1231/12);
 - b) prawo do renty rodzinnej ma charakter pochodny (wtórny), przez co rozumie się, że jest to świadczenie, które przysługuje w miejsce świadczenia pobieranego przez zmarłego żywiciela rodziny, względnie przyznawanego w przypadku spełnienia warunków do uzyskania świadczeń emerytalno-rentowych. Uprawniony członek rodziny nie nabywa samodzielnie prawa do renty rodzinnej jako odrębnego świadczenia, ale nabywa je niejako po zmarłym, wstępuje w to prawo, które wcześniej przysługiwało zmarłemu żywicielowi (wyr. SA w Lublinie: z 30 września 2015 r., III AUa 477/15, z 26 maja 2015 r., III AUa 229/15);
 - c) zgodnie z treścią art. 65 ust. 1 ustawy emerytalnej renta rodzinna uzależniona jest od tego, czy zmarły członek rodziny spełniał warunki wymagane do nabycia prawa do renty lub emerytury; stanowi więc pochodną emerytury lub renty, bądź renty z tytułu niezdolności do pracy zmarłego (wyr. SA w Białymstoku z 18 czerwca 2013 r., III AUa 1304/12).
5. Dominuje zatem pogląd, że uprawniony członek rodziny nie nabywa samodzielnie prawa do renty rodzinnej jako odrębnego świadczenia, ale nabywa je po zmarłym, wstępuje w prawo, które wcześniej przysługiwało zmarłemu żywicielowi (Ł. Prasolek, *Komentarz...*, op. cit., s. 507). W przypadku

gdy zmarły pobierał emeryturę lub rentę, renta rodzinna zastępuje niejako pobierane świadczenie, a jeżeli żywiciel był czynny zawodowo, to należy ustalić jego prawo do tych świadczeń (*I. Jędrasik-Jankowska, Ochrona ubezpieczeniowa ryzyka utraty żywiciela, (w:) T. Szumlicz (red.) Społeczne aspekty ubezpieczenia, Warszawa 2005, s. 115*).

6. Z powyższym stanowiskiem trudno się zgodzić, mimo że niewątpliwie wysokość renty rodzinnej stanowi pochodną prawa do świadczenia jakie przysługiwało, bądź przysługiwałoby zmarłemu. Podkreślić trzeba, że z prawnego punktu widzenia w razie śmierci ubezpieczonego prawo do emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy jednak nie powstaje, a wręcz przeciwnie – wygasa. Renta rodzinna nie może być więc „pochodną nieistniejącego prawa. (...) W art. 65 posłużono się zatem fikcją prawną, tyle że nie ze względu na wykazanie związku renty rodzinnej z prawem do emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy, co dla wskazania niezbędnej przesłanki, że mianowicie w chwili śmierci emeryta lub rencisty istniał stosunek ubezpieczeń rentowych (ściślej – ubezpieczenia na wypadek śmierci żywiciela). Śmierć żywiciela (ubezpieczonego, emeryta lub rencisty) jest zatem samoistnym zdarzeniem ubezpieczeniowym, z którym ustawa wiąże prawo do renty rodzinnej, czyli do uprawnienia własnego (a nie pochodnego).” (*J. Jończyk, Prawo..., op. cit., s. 168; p. także K. Ślebzak, Glosa do wyr. z 5 lipca 2001 r., II UKN 479/00, s. 622*). Prawo do renty rodzinnej trzeba więc uznać za samodzielne prawo podmiotowe na wypadek śmierci żywiciela. Członkowie rodziny nabywają uprawnienie do własnego świadczenia (prawa podmiotowego), a nie pochodnego. J. Jończyk stwierdza dodatkowo, że jest to też „powód, dla którego podjęto próbę przywrócenia renty rodzinnej zamiast uposażenia rodzinnego, bo przecież nie ma czegoś takiego jak wynagrodzenie za pracę nieboszczyka i przysługujące rodzinie z tego tytułu świadczenie, może natomiast istnieć i jest szeroko stosowane ubezpieczenie żywiciela rodziny” (*J. Jończyk, Prawo..., s. 168-169*).
7. Wydaje się, że koncepcja prawa pochodnego, którą formułował przed wielu laty również W. Szubert (*Ubezpieczenia społeczne, Zarys systemu, Warszawa 1987, s. 184; podobnie T. Żyliński, Renta rodzinna, (w:) J. Jończyk, red. Ubezpieczenie społeczne rodziny, Materiały II Kolokwium Ubezpieczenia Społecznego, Wrocław 1985 r.*) jest o tyle atrakcyjna, że w sposób bardziej opisowy przedstawia związek jaki istnieje pomiędzy prawem do renty rodzinnej, a statusem ubezpieczeniowym osoby zmarłej. Nie zmienia to jednak faktu, że prawo podmiotowe do tego świadczenia rekonstruowane na podstawie art. 65 ust. 1 ustawy emerytalnej ma jednoznaczną treść. Renta rodzinna przysługuje uprawnionym członkom rodziny osoby, która w chwili śmierci miała ustalone prawo do emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy lub spełniała warunki wymagane do uzyskania jednego z tych świadczeń. W przedmiotowym przepisie wysłowione zostały zatem przesłanki nabycia do niej prawa.
8. W tym świetle trzeba byłoby stwierdzić, że kwestia charakteru prawa do renty rodzinnej w kontekście istnienia związku ze statusem zmarłego (nawet jeśli przyjąć, że mamy do czynienia ze świadczeniem pochodnym w powoływanym

- wyżej rozumieniu) nie ma znaczenia dla odpowiedzi na pytanie, czy można nabyć rentę rodzinnej w przypadku, gdy osoba zmarła miała błędnie ustalone prawo do emerytury lub renty, gdyż przesłankę tę należy rozpatrywać odrębnie.
9. Kluczowe wydaje się natomiast rozważenie skutków takiego błędu dla możliwości nabycia prawa do emerytury, renty czy renty rodzinnej oraz późniejszej dopuszczalności weryfikacji decyzji ustalających przedmiotowe uprawnienia i usunięcia ich z obrotu prawnego. Zagadnieniu temu (w zakresie dotyczącym emerytury i renty) poświęcono wiele uwagi zarówno w orzecznictwie, jak i w doktrynie, przy czym było ono zazwyczaj rozpatrywane w kontekście zasady ochrony praw nabytych. Paradoksalnie w sporach sądowych przedmiotowa zasada była powoływana przez obie strony sporu w różnym kontekście. Z jednej strony stwierdzano bowiem, że jeżeli dana osoba nie nabyła prawa danego prawa, to nie jest dopuszczalne powoływanie się na zasadę ochrony praw nabytych. Tak też przyjmował w szeregu wyrokach SN (por. wyr.: z 28 stycznia 2004 r., II UK 228/03, OSNP 2004, Nr 19, poz. 341; z 24 listopada 2004 r., I UK 6/04, LEX Nr 979156; z 5 maja 2006 r., II UK 170/05, Wokanda 2006, Nr 9, poz. 166; z 4 kwietnia 2006 r., II UK 30/06, OSNP 2007, Nr 19-20, poz. 289; z 7 października 2009 r., III UK 38/09, LEX Nr 560872; z 4 listopada 2009 r., I UK 141/09, Lex Nr 564769; z 9 stycznia 2012 r., III UK 223/10, OSNP 2012/21-22/272). Dodatkowo wskazywano również, że ochrona praw nabytych nie obejmuje praw nabytych niesłusznie (por. wyr. SN: z 11 marca 2004 r., II UK 289/03, LEX nr 985606; z 28 stycznia 2004 r., II UK 228/03, OSNP 2004, nr 19, poz. 341; z 25 maja 2004 r., III UK 34/04, LEX nr 970153; z 13 maja 2004 r., III UK 16/04, LEX nr 970148; z 24 listopada 2004 r., I UK 6/04, LEX nr 979156; z 6 stycznia 2006 r., III UK 140/05, LEX nr 989246; z 24 lutego 2005 r., III UK 3/05, LEX nr 983713). Błąd organu rentowego nie mógł być więc przeszkodą w weryfikacji ostatecznej decyzji organu rentowego (por. wyr. SN z 21 września 2010 r., III UK 94/09; z 24 marca 2011 r., I UK 317/10, OSNP 2012, Nr 7-8, poz. 101; w doktrynie R. Babińska, *Glosa do wyr. SN z 28 stycznia 2004 r., II UK 228/03*, s. 549). Z drugiej natomiast strony świadczeniobiorcy powoływali się na zasadę ochrony praw nabytych, rozumiejąc ją w ten sposób, że prawo realizowane, choćby zostało przyznane wskutek błędnej decyzji, powinno podlegać ochronie. Podobną perspektywę ochrony przyjął ETPCz w sprawie Moskal (*Moskal przeciwko Polsce*, wyr. z 15 września 2009 r., Skarga Nr 10373/05; p. także glosy: A. Bodnara i B. Grabowskiej, *PiZS 2010, Nr 6*, s. 28; M. Jackowskiego, *PiP z 2010 r., Nr 7*, s. 115), co później znalazło swoje odzwierciedlenie również w orzecznictwie SN. Złagodzone bowiem stanowisko o nieograniczonej dopuszczalności weryfikacji błędnych decyzji (por. np. wyr. SN: z 21 września 2010 r., III UK 94/09; z 5 kwietnia 2011 r., III UK 91/10; z 9 stycznia 2012 r., III UK 223/10; z 3 października 2012 r., III UK 146/11), zwracając uwagę, że w przypadku pozbawienia praw emerytalno-rentowych, należy uwzględniać zasadę proporcjonalności tak, aby realizacja ważnych celów publicznych nie przeważała nad interesem jednostki, dla której pozbawienie świadczenia może okazać się nadmiernie uciążliwie (wyr. SN z 24

marca 2011 r., I UK 317/10, OSNP 2012, Nr 7-8, poz. 101). Niewątpliwie wyrok ETPCz w sprawie Moskal, jak i w innych podobnych skargach (p. K. Ślęzak, *Komentarz do art. 114, (w:) Emerytury i renty z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych...*, op. cit., 709-712) skomplikował rozstrzyganie spraw, w których świadczenie weryfikowane jest na skutek ujawnienia błędu organu rentowego, gdyż w orzecznictwo sądowe „wtłoczono” pozanormatywne przesłanki wynikające z tych rozstrzygnięć. Wyłania się z tego również szerszy problem odpowiedzialności organu rentowego za skutki wydania błędnej decyzji w kontekście dopuszczalności jej weryfikacji w świetle regulacji ustawowych, w tym zwłaszcza art. 114 ustawy emerytalnej (*szerzej na ten temat K. Ślęzak, Komentarz do art. 114, (w:) Emerytury i renty z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych...*, op. cit., s. 711-712).

10. Z kolei w doktrynie kwestia wpływu błędu organu rentowego na nabycie prawa do świadczenia została (poza powoływaną wyżej R. Babińską, *Glosa do wyr. SN z 28 stycznia 2004 r., II UK 228/03, s. 549*) dość obszernie przedstawiona w świetle koncepcji faktycznego nabycia prawa do świadczenia, do którego dochodzi wtedy, gdy: a) została wydana wadliwa decyzja w sprawie świadczeń, która stała się ostateczna oraz b) nie ma możliwości weryfikacji takiej decyzji na podstawie obowiązujących przepisów regulujących wznowienie takiego postępowania. Innymi słowy wyrażono pogląd, że wprowadzenie świadczenia z ubezpieczenia emerytalno-rentowego nabywa się co do zasady z mocy prawa, niemniej błędne decyzje deklaratoryjne wywołują, w określonych przypadkach, również skutki w sferze uprawnień świadczeniobiorców, zwłaszcza wtedy, gdy obowiązujące przepisy nie pozwalają na weryfikację takiej decyzji i jej usunięcie z obrotu prawnego (*szerzej por. K. Ślęzak, Ochrona...*, s. 82-92).
11. Problem wpływu błędnej decyzji organu rentowego na nabycie prawa do renty rodzinnej nie był natomiast, jak dotychczas, poza orzeczeniami wskazanymi we wniosku PPSN, przedmiotem rozważań SN. W orzecznictwie sądów powszechnych pojawił się m.in. w wyroku SA w Szczecinie z 13 maja 2014 r. (*III AUa 885/13*). Stwierdzono w nim, że prawa do renty rodzinnej nie można nabyć po osobie, która nie spełniając warunków ustawowych uzyskała świadczenia w wyniku błędnej decyzji organu rentowego. W uzasadnieniu powołano się przede wszystkim na zasadę ochrony praw nabytych. Zasada trwałości prawomocnych decyzji ustalających (deklaratoryjnych), a nie kształtujących prawo do emerytury lub renty zakłada pewność porządku prawnego i niezmiennalność tylko takich uprawnień do świadczeń emerytalno-rentowych, które zostały słusznie nabyte przez wypełnienie ustawowych przesłanek określonych w imperatywnych normach prawa ubezpieczeń społecznych. Nie obejmuje ona natomiast przypadków, w których okaże się, że prawo do emerytury lub renty nie istniało (*w tym miejscu uzasadnienia odwołano się do wyroków Sądu Najwyższego: z 24.05.2012 r., II UK 264/11, LEX nr 1227968, z 24.11.2004 r., I UK 6/04, LEX nr 979156*). Jest to skądinąd argumentacja, która została przedstawiona i omówiona wyżej w niniejszej notatce (por. punkt 9).

12. Warto w tym miejscu tylko szerzej odnieść się do kwestii odwoływania się do tego aspektu nabycia prawa do świadczenia, które zakłada, że ochronie podlegają tylko uprawnienia nabyte słusznie. Takie spojrzenie na kwestię nabycia prawa można zauważyć w orzecznictwie TK (*np. orzeczenie z 22 sierpnia 1990 r., K 7/90, OTK 1990, nr 1, poz. 5*), SN (*np. wyrok z 6 stycznia 2006 r., III UK 140/05, LEX nr 989246; wyrok z 24 listopada 2004 r., I UK 6/04, LEX nr 979156; uchwała (7) z 10 listopada 2004 r., II UZP 9/04, OSNP 2005, nr 3, poz. 41; wyrok z 13 maja 2004 r., III UK 16/04, LEX nr 970148; z 25 maja 2004 r., III UK 34/04, LEX nr 970153; z 28 stycznia 2004 r., II UK 228/03, OSNP 2004, nr 19, poz. 341; z 11 marca 2004 r., II UK 289/03, LEX nr 985606; z 24 lutego 2005 r., III UK 3/05, LEX nr 983713*) oraz doktrynie (*np. K. Kolasiński, Prawa socjalne w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego (w:) Ład społeczny w Polsce i w Niemczech na tle jednoczącej się Europy. Księga pamiątkowa poświęcona Czesławowi Jackowiakowi, red. B. von Maydell i T. Zieliński, Warszawa 1999, s. 277*). O czym wzmiankowano już wyżej, w orzeczeniach sądowych na „słuszność” nabycia prawa powoływano się w przypadku żądania przez zainteresowanego uznania jego uprawnienia do realizowanego świadczenia mimo braku ku temu prawnej podstawy. Stwierdzano bowiem, że zasadą ochrony praw nabytych nie obejmuje się uprawnień nabytych niesłusznie, co oznaczało w domyśle - bez prawnej podstawy. Aktualnie próba uzasadnienia nabycia prawa przez pryzmat słuszności może być wyrazem pewnej uproszczonej „konstrukcji myślowej”, zakładającej, podobnie jak to było wcześniej, że do słusznego nabycia dochodzi wyłącznie, jeśli jest ku temu prawna podstawa. Dosłowne odwoływanie się do słuszności nie jest natomiast zasadne, gdyż w przypadku normatywistycznej koncepcji obowiązywania prawa (miarodajnej nie tylko dla polskiego, ale i europejskiego porządku prawnego) źródeł nabycia należy poszukiwać w przepisach prawnych. Jeżeli zatem uznać, że nabycie słuszne obejmuje wyłącznie nabycie na podstawie obowiązującego prawa, to sformułowanie „prawa słusznie nabyte” jest metodologicznie błędne. Kwestia słuszności nie ma zatem z nabyciem wiele wspólnego. Co więcej może prowadzić do tego, że rozstrzygnięcia sądowe będą miały charakter prawotwórczy.
13. Mając na uwadze powyższe uważam, że kwestia błędu organu rentowego, który stwierdzony jest dopiero na etapie postępowania w sprawie o rentę rodzinną powinna być postrzegana podobnie, jak w przypadku przedstawionej wyżej problematyki dopuszczalności weryfikacji błędnie wydanych decyzji ustalających prawo do emerytury lub renty. Jest to uzasadnione tym bardziej, że językowe brzmienie art. 65 ust. 1 ustawy emerytalnej, biorąc pod uwagę stwierdzony wyżej brak związku pomiędzy wysłowionymi w nim dwiema przesłankami, jak również samodzielny charakter prawa do renty rodzinnej, nie wywołuje wątpliwości, że wystarczającym warunkiem nabycia prawa do tego świadczenia jest stwierdzenie „ustalenia prawa do emerytury lub renty”. Tak długo zatem, jak ustalone prawo nie zostało zweryfikowane, co w świetle obowiązujących przepisów mogłoby nastąpić – na wskazanych wyżej

warunkach – tylko za życia osoby, „po której nabywana” jest renta rodzinna, nie jest dopuszczalne pozbawienie prawa do renty rodzinnej. Jednocześnie należałoby przyjąć, że brak weryfikacji ustalonego prawa do emerytury lub renty powoduje, że tak realizowane prawo zostało nabyte w sposób faktyczny (w ujęciu przedstawionym wyżej w niniejszej notatce). Fakt pobierania świadczenia przed śmiercią wywołuje zatem również skutki wobec osób uprawnionych do renty rodzinnej.

14. Takie rozumienie przesłanki dotyczącej dopuszczalności nabycia prawa do renty rodzinnej po osobie, która miała ustalone prawo do renty rodzinnej zgodne jest zresztą z powoływanym wyżej orzecznictwem ETPCz, jak również funkcją renty rodzinnej. Warto przypomnieć, że w sprawie Moskal ETPCz analizował kwestię naruszenia art. 1 Protokołu dodatkowego Nr 1 do Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności m.in. pod względem: 1) błędu organu rentowego jako przesłanki ponownego ustalenia prawa do świadczenia, 2) okresu jaki upłynął pomiędzy decyzją ustalającą i odmawiającą prawo do świadczenia, 3) skutków finansowych dla świadczeniobiorcy oraz 4) skutków społecznych ponownej decyzji. W konsekwencji uznał, że weryfikacja prawa do świadczenia, wskutek czego doszło do odmowy prawa do świadczenia było nieproporcjonalne, ponieważ pierwotne, wprowadzone niezasadne ustalenie prawa do świadczenia wynikało wyłącznie z błędu organu rentowego, a skarżąca została pozbawiona środków do życia (*szerzej por. K. Ślebzak, Komentarz do art. 114, (w:) Emerytury i renty z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych..., op. cit., s. 710 oraz M. Jackowski, Glosa..., op. cit., s. 119*). Podobnie można byłoby twierdzić w przypadku odmowy prawa do renty rodzinnej wobec faktu zaspokajania potrzeb rodziny zmarłego przez emeryturę lub rentę ustaloną błędnie.
15. Przedmiotowe orzeczenie ETPCz nabiera szczególnego znaczenia, jeśli uwzględnić funkcję renty rodzinnej. Nie ulega wątpliwości, że ma ona na celu zabezpieczenie społeczne osób pozostałych przy życiu (uprawnionych do tej renty rodzinnej). Z finansowego punktu widzenia sprowadza się to do zagwarantowania świadczenia pieniężnego, będącego pochodną dochodu dostarczanego uprawnionym przez emeryta lub rencistę przed śmiercią. W tym kontekście realizacja prawa do świadczeń znajduje swoją kontynuację, ale już w formie renty rodzinnej. Pozbawienie prawa do renty rodzinnej, w sytuacji, w której wcześniej realizowana była aż do śmierci emerytura lub renta, nawet jeśli prawo do niej zostało ustalone wskutek błędu, niweczyłoby funkcję analizowanego świadczenia. Równie dobrze, nawet w przypadku wydania decyzji ustalającej prawo do renty rodzinnej mogłoby później dochodzić do jej weryfikacji tylko z tego powodu, że prawo do emerytury lub renty zostało ustalone błędnie. Na funkcję renty rodzinnej zwracano także uwagę w orzecznictwie sądowym. Stwierdzano przykładowo, że ma ono na celu rekompensować dochody utracone ze śmiercią ubezpieczonego (*wyr. SA w Białymstoku z 1 marca 2016 r., III AUa 968/15) czy dostarczyć środki utrzymania (wyr. SA w Lublinie z 22 listopada 2016 r., III AUa 694/16)*). Renta

rodzinna jest zatem świadczeniem o charakterze majątkowym i alimentacyjnym
(wyr. SA w Katowicach z 17 kwietnia 2015 r., III AUa 1085/14).